

L. COELII LACTAN

TII FIRMIANI DE OPIFICIO DEI LIBER
VNVS, AD DEMETRIANVM AV-
DITOREM SVVM.

Quæ instituti operis causa fuerit. Cap. I

VAM MINIME sim quietus, & in summis necessitatibus, ex hoc libello poteris existimare, quem ad te rudibus penè uerbis, prout ingenij mediocritas tulit, Demetriane, perscripsi: ut & quotidianū studiū meum noffes, & nō deessem tibi præceptor etiā nunc, sed honestioris rei, meliorisq; doctrinæ. Nam si te in literis nihil aliud quàm linguā instruentibus auditorem satis strenuū præbuisi, quanto magis in his ueris, & ad uitam pertinentibus docilior esse debebis: apud quem nunc profiteor nulla me necessitate uel rei, uel temporis impediri, quo minus aliquid excudam, quo philosophi nostræ sectæ, quam tuemur, instructiores doctioresq; in posterum fiant: quamuis nunc male audiant, castigenturq; uulgò, quod aliter q; sapientibus cōuenit, uiuant, & uitia sub obtentu nominis celent: quibus aut mederi oportuit, aut ea prorsus effugere, ut beatum atq; incorruptū sapientiæ nomen, uita ipsa cum præceptis congruente, præstarent. Ego tamen ut nos ipsos simul & cæteros instruā, nullum laborem recuso. Neque enim ut non possum obliuisci mei, tum præsertim, quum maxime opus sit meminisse, sic ne tu quidem tui, ut spero & opto. Nam licet te publicæ rei necessitas à ueris & iustis operibus auertat, tamen fieri non potest, quin subinde in cœlum aspiciat mens sibi conscia recti. Ego quidem lator omnia tibi, quæ pro bonis habentur, prospere fluere: sed ita, si nihil de statu mentis immutēt. Vereor enim ne paulatim consuetudo, uel iucunditas earum rerum (sicut fieri solet) in animum tuum sensim repat. Ideoq; te moneo, & repetens iterum iterumq; monebo, ne oblectamenta ista terræ pro magnis aut ueris bonis habere te credas: quæ sunt nō tantū fallacia, quia dubia: uerumetiam insidiosa, quia dulcia. Nam & ille colluctator & aduersarius noster scis quàm sit astutus, & idem ipse uiolentus, sicuti nunc uidemus. Is hæc omnia, quæ illicere possunt, pro laqueis habet, & quidem tam subtilibus, ut oculos mentis effugiant, ne possint hominis prouisione uitari. Summa ergo prudentia est, pedetentim incedere: quoniā utrobique † saltus in† proprias† fidet, & offensacula pedibus latenter opponit. Itaq; res tuas † prosperas, in quibus nunc agis, suadeo, ut pro tua uirtute aut contempnas, si potes, aut non magnopere mireris. Memento & ueri parentis tui, & in qua ciuitate nomen dederis, & cuius ordinis fueris. Intelligis profectò quid loquar. Nec enim te superbiam arguo, cuius in te ne suspicio quidē ulla est: sed ea, quæ dico, ad mentem referenda sunt, non ad corpus: cuius omnis ratio ideo cōparata est, ut animo tanq; domino seruiat, & regatur nutu eius. Vas est enim quodammodo fictile, quo animus, id est homo ipse uerus continetur, & quidem non à Prometheo fictum (ut poëtæ loquuntur) sed à summo illo rerum cōditore ac artifice deo: cuius diuinā prouidentiam, perfectissimamq; uirtutē, nec sensu cōprehendere, nec uerbo enarrare possibile est. Tentabo tamen, quoniā corporis & animi facta mentio est, utriusq; rationem, quantum pusillitas intelligentiæ meæ peruidet, explicare. Quod officium hac de causa maxime suscipiendū puto, quod M. Tullius uir ingenij singularis, in quarto de repub. libro,

A libro, quum id facere tentasset, nihil prorsus effecit: & materiã late patentem angustis finibus terminauit, leuiter summa quæq; decerpēs. Ac ne ulla esset excusatio, cur eum locū non fuerit executus, ipse testatus est, nec uoluntatē sibi defuisse, nec curam. In libro enim de legibus primo, quū hoc idem summam stringeret, sic ait: Hunc locū satis (ut mihi uidetur) in ijs libris, quos legistis, expressit Scipio. Postea tamen in libro de natura deorū secūdo, hoc idem latius exequi conatus. Sed quoniam nec ibi quidē satis expressit, aggrediar hoc munus, & sumam mihi audacter explicandū, quod homo disertissimus penē omisit intactū. Forsitan reprehendas, quod in rebus obscuris coner aliquid disputare, quum uideas tanta temeritate homines extitisse, qui uulgò philosophi nominantur, ut ea quæ abstrusa prorsus atq; abdita deus esse uoluit, scrutarentur: ac naturā rerum cœlestiū terrenarumq; conquirerēt: quæ à nobis longe remotæ, neq; oculis cōtrectari, neq; tangi manu, neq; percipi sensibus possunt. Et tamen de illarū omniū ratione sic disputant, ut ea quæ asserunt, probata & cognita uideri uelint. Quid est tandem, cur nobis inuidiosum quisquam putet, si rationē corporis nostri inspicere & contemplari uelimus: quæ planē obscura non est: quia ex ipsis membrorum officijs, & usibus partium singularum, quanta uī prouidentia quiscq; factus sit, intelligere nobis licet.

Quæ deus homini, & quæ cæteris animantibus dedit. Cap. II

Edit enim homini artifex ille noster ac parens deus sensum atq; rationem, ut ex eo appareret nos ab eo esse generatos: quia ipse intelligentia, ipse sensus ac ratio est. Cæteris animantibus, quoniam rationalem istam uim nō attribuit, quemadmodum tamen uita eorum tutior esset,

ante prouidit. Omnes enim suis ex se [†] pilis textit, quo facilius possent uim pruina [†] pellibus
rum ac frigora sustinere. Singulis autem generibus ad propulandos impetus externos sua propria munimenta cōstituit, ut aut naturalibus telis repugnent fortioribus, aut quæ sunt imbecilliora, subtrahant se periculis pernitate fugiendi, aut quæ simul & uiribus & celeritate indigent, astu se protegant, aut latibulis sepiaht. Itaq; alia eorum uel plumis leuibus in sublime suspensa sunt, uel suffulta unguis, uel instructa cornibus: quibusdam in ore arma sunt dentes, aut in pedibus adunci unguis, nulliq; munimentum ad tutelam sui deest. Si qua uero in prædam maioribus cedūt, ne tamen stirps eorū funditus interiret, aut in ea sunt relegata regione, ubi maiora esse nō possunt: aut acceperunt uberem generandi fœcunditatē, ut & bestijs, quæ sanguine aluntur, uictus suppeteret ex illis, & illatam tamē cladem ad conseruationem generis multitudo ipsa superaret. Hominem autem, ratione concessa, & uirtute sentiendi atq; eloquendi data, eorum quæ cæteris animantibus attributa sunt, fecit expertem: quia sapientia reddere poterat, quæ illi naturæ conditio denegasset: statuit nudum, & inermem, quia & ingenio poterat armari, & ratione uestiri. Ea uero ipsa, quæ mutis data, & homini denegata sunt, q̄ mirabiliter homini ad pulchritudinem faciunt, exprimi non potest. Nam si homini ferinos dentes, aut cornua, aut unguis, aut unguis, aut caudam, aut uarij coloris pilos addidisset, quis non sentit, quàm turpe animal esset futurum, sicut muta, si nuda & inermia fingerent: Quibus si detrahas uel naturalem sui corporis uestem, uel ea quibus ex se armantur, nec speciosa poterunt esse, nec tuta: ut mirabiliter, si utilitatem cogites, instructa, si speciem, ornata uideantur. Adeo miro modo cōsentit utilitas cum decore. Homine uero, quē æternū animal atq; immortale fingebat, non forinsecus, ut cætera, sed interius armauit: nec munimentum eius in corpore, sed in animo posuit: quoniam superuacuum fuit, quū illi, quod erat maximū, tribuisset, corpora libus eum tegere munimentis: quū præsertim pulchritudinē humani corporis im-

Homo nudus et inermis in lucē editus.

pedirent. Vnde ego philosophorum, qui Epicurū sequuntur, amentiam soleo mirari: qui naturæ opera reprehendunt, ut ostendant, nulla prouidentia instructum esse, ac regi mundum, sed originem rerum insecabilibus ac solidis corporibus assignant, quorū fortuitis concursuibus uniuersa nascantur, & nata sint. Præterea, quæ ad ipsum mundum pertinentia uitio dant, in quo ridicule insaniant, id sumo, quod ad rem, de qua nunc agimus, pertinet.

Quam ingrata de natura sua queratur humanum genus, cum illi uni ratio tributa sit, quæ cæteris animantibus præsit. Cap. III

Veruntur hominem nimis imbecillum & fragilem nasci, quàm cætera animalia nascuntur: quæ ut sunt edita ex utero, protinus in pedes suos erigi, & gestire discursibus, statimq; aëri tolerando idonea esse, quod in lucem naturalibus indumentis munita processerint: hominem contra, nudum & inermem, tanquã ex naufragio in huius uitæ miserias proijci & expelli: qui neq; mouere se loco, ubi effusus est, possit, nec alimentū lactis appetere, nec iniuriam temporis ferre. Itaq; naturã non matrem esse humani generis, sed no uercam, quæ cum mutis tam liberaliter se gesserit, hominem uero sic effuderit, ut inops, & infirmus, & omni auxilio indigēs, nihil aliud possit, quàm fragilitatis suæ conditionem ploratu ac fletibus ominari: scilicet,

Natura hominis nouerca.

Ex Lucretio.

Cui tantum in uita restet transire malorum.

Quæ quum dicunt, uehementer sapere creduntur: propterea quod unusquisq; inconsiderate suæ conditioni ingratus est. Ego uero illos nunquam magis desipere contendo, quàm quum hoc loquuntur. Considerans enim conditionem rerum, intelligo nihil fieri aliter debuisse, quàm factum est, ut non dicam potuisse, quia deus potest omnia: sed necesse est, quod illa prouidentissima maiestas id effecerit, quod erat melius & rectius. Libet igitur interrogare istos diuinorū operum reprehensores, quid in homine deesse, quia imbecillior nascitur, credant. Num idcirco minus educentur homines? num minus ad summū robur ætatis prouehantur? num imbecillitas aut incrementū impediatur, aut salutem? quoniã quæ desunt, ratio † dependit. At hominis, inquiunt, educatio maximis laboribus constat: pecudū scilicet conditio melior, quod hæc omnes, quum foetum ediderint, non nisi pastus sui curam gerunt: ex quo efficitur, ut uberibus sua sponte distentis, alimentum lactis foetibus ministraretur, & id cogente natura sine matrū sollicitudine appetant. Quid aues? quarum ratio diuersa est: nonne maximos suscipiunt in educando labores, ut interdum aliquid humanæ intelligentiæ habere uideantur? Nidos enim aut luto ædificant, aut uirgultis & frondibus cōstruunt, & ciborum expertes incubant ouis: & quoniam foetus de suis corporibus alere datum non est, cibos conuehunt, & totos dies in huiusmodi discursione consumunt, noctibus uero defendunt, fouent, protegūt. Quid amplius facere homines possunt, nisi hoc solū fortasse, quod non expellunt adultos, sed perpetua necessitudine ac uinculo charitatis adiūctos habent? Quid, quod auium foetus multo fragilior est quàm hominis? quia nō materno corpore ipsum animal edunt, sed quod materni corporis fotu & calore tepesfactum animal efficiat, quod tamen quum spiritu fuerit animatū, id uero implume ac tenerum, non modò uolandi, sed ambulandi quoque usu caret. Num ergo ineptissimus sit, si quis putet male cum uolucris egisse naturam? primum quod bis nascuntur: deinde, quod tam infirmæ, ut sint quæsiuis per laborem cibus à parentibus nutriendæ. Sed illi fortiora eligūt, imbecilliora prætereunt. Quæro igitur ab ijs, qui conditionem pecudum suæ præferūt, quid eligant, si deus his deferat optionem, utrum malint humanã sapientiam cum imbecillitate, an pecudū firmitatem

*† dependit
Hominis educatio laboriosa.*

cum

A cum illarum natura? Scilicet non tam pecudes sunt, ut nō malint uel fragiliorem multo, quā nunc est, dummodo humanam, quā illam irrationabilem firmitatem. Sed uidelicet prudentes uiri, neq; hominis rationem uolunt cum fragilitate, neq; mutorum firmitatem sine ratione: Quo nihil est tam repugnans, tamq; contrarium: quod unumquodq; animal aut ratio instruat necesse est, aut conditio naturæ. Si naturalibus monimētis instruat, superuacua ratio est. Quid enim excogitabit? quid faciet? aut quid molietur? aut in quo lumen illud ingenij ostendet, quum ea, quæ possunt esse rationis, ultrò natura cōcedat? Si autē ratione sit præditum, quid opus erit sepimentis corporis, quum semel concessa ratio naturæ manus possit implere? Quæ quidem tantū ualet ad ornandū tuendumq; hominem, ut nihil potuerit maius ac melius à deo dari. Deniq; quum & corporis nō magni homo, & exiguarum uirium, & ualetudinis sit infirmæ: tamen quoniam id, quod est maius, accepit, & instructior est cæteris animalibus, & ornatior. Nam quū fragilis imbecillisq; nascatur, tamen & à mutis omnibus tutus est: & ea omnia, quæ firmiora nascūtur, etiam si uim cœli fortiter patiuntur, ab homine tamen tuta esse non possunt. Ita fit, ut plus homini conferat ratio, quā natura mutis: quoniam in illis nec magnitudo uirium, neq; firmitas corporis efficere potest, quo minus aut opprimātur à nobis, aut nostræ subiecta sint potestati. Potest ne igitur aliquis, quū uideat etiā boues, & uaccas, aut equos, cum immanissimis corporibus seruire homini, quari de opifice rerum deo, quod modicas uires, quod paruum corpus acciperit: nec beneficia in se diuina pro merito æstimat: quod est ingrati, aut (ut uerius loquamur) insani. Melius igitur Plato, ut hos (credo) ingratos refelleret, naturæ gratias egit, quod homo natus esset: quod & ipsum, quale sit, nō est huius materiæ ponderare. Quanto melius & sanius, qui sensit conditionem hominis esse meliorem, quā isti, qui se pecudes natos esse maluerunt? Quos si deus in ea forte conuerterit animalia, quorum sortem præferūt suæ, iam profectō cupiant remigrare, magnisq; clamoribus cōditionem pristinam flagitent: quia non est tanti robur ac firmitas corporis, ut officio linguæ careas: aut auium per aërem libera discursatio, ut manibus indigeas. Plus enim manus præstant, quā leuitas, ususq; pennarū: plus lingua, quā totius corporis fortitudo. Quæ igitur amentia est ea præferre, quæ si data sint, accipere detrectes?

Rationem plus homini conferre, quā mutis naturam.

Contra Epicureos conquerentes homines morbis, & immaturæ morti subiectos. Cap. IIII

Idem querūtur, hominem morbis, & immaturæ morti esse subiectum. Indignantur uidelicet, non deos se esse natos. Minime, inquit: sed ex hoc ostendimus, hominem nulla prouidentia esse factum, quod aliter fieri debuit. Quid si ostendero, id ipsum magna ratione prouisum esse, ut morbis uexari posset, & uita sæpe in medio cursus sui spacio ruperetur? Quum enim deus animal, quod fecerat, sua sponte ad mortē transire cognouisset: ut mortem ipsam, quæ est dissolutio naturæ, capere possit, dedit ei fragilitatem: quæ mortis aditū ad dissoluendū animal inueniret. Nam si eius roboris fieret, ut ad eum morbus & ægritudo adire non posset, ne mors quidem posset: quoniam mors sequela morborum est. Immatura uero mors quomodo abesset ab eo, cui esset constituta immatura? Nempe nullum hominē mori uolunt, nisi quum centesimū ætatis compleuerit annum. Quomodo illis in tanta repugnantia rerum ratio poterit constare? Vt enim ante annos centum mori quisq; non possit, aliquid illi roboris, quod sit immortale, tribuendum est. Quo concessio, necesse est conditionem mortis excludi. Id autem ipsum cuiusmodi potest esse, quod hominē cōtra morbos & ictus extraneos solidum, atq; inexpugnabilem faciat? Quum enim constet ex ossibus,

† natura

c & neruis, & uisceribus, & sanguine: quid horum potest esse tam firmum, ut fragilitatem repellat ac mortē? Ut igitur homo indissolubilis sit ante illud tempus, quod illi putant oportuisse constitui, ex qua ei materia corpus attribuent? Fragilia sunt omnia, quæ uideri ac tangi possunt. Superest, ut aliquid ex cœlo petant: quoniam in terra nihil est, quod nō sit infirmū. Quum ergo homo sic formādus esset à deo, ut mortalis esset aliquando: res ipsa exigebat, ut terreno & fragili corpore fingere tur. Necesse est igitur, ut mortem recipiat quandolibet, quoniā corporalis est. Corpus enim quodlibet solubile atque mortale est. Stultissimi ergo sunt, qui de morte immatura querūtur: quoniā naturæ cōditio locum illi facit. Ita consequens erit, ut morbis quoq; subiectus sit: neq; enim patitur natura, ut abesse possit infirmitas ab eo corpore, quod idcirco non solidum firmumq; natum est, ut aliquando soluendum sit. Sed putemus fieri posse, quemadmodū uolunt, ut homo non ea cōditione nascatur, qua morbo, mortue subiectus sit, nisi peracto ætatis suæ spacio, ad ultimam processerit senectutē. Non igitur uident, si ita sit cōstitutum, quid sequatur:

^{†altore} Hominē utiq; nisi certo tempore mori nullo modo posse: sed si prohiberi ab [†] altero uictu potest, mori poterit. Res igitur exigat, ut homini, qui ante certū diem mori nō potest, ciborū alimentis, quia subtrahi possunt, opus non sit. Si opus cibo nō erit, iam non homo ille, sed deus fiet. Ergo (ut superius dixi) qui de fragilitate hominis queruntur, id potissimū queruntur, quod nō immortales & sempiterni sint nati. Nemo enim nisi senex mori debet: nempe ideo mori debet, quia deus non est. Atqui mortalitas nō potest cum immortalitate cōiungi: si enim mortalis est in senectute, immortalis esse in adolescentia nō potest. Nec est ab eo cōditio mortis aliena, qui quandoq; moriturus est: nec ulla immortalitas est, cui sit terminus cōstitutus. Ita fit, ut & immortalitas exclusa in perpetuū, & ad tempus recepta mortalitas, hominem cōstituatur in ea cōditione, ut sit in qualibet ætate mortalis. Quadrat igitur necessitas undiq; nec debuisse aliter fieri, nec fas fuisse. Sed isti rationem sequentium non uident, quia semel errauerūt in ipsa summa: Exclusa enim de rebus humanis diuina prouidentia, necessariò sequebatur, ut omnia sua sponte sint nata. Hinc inuenerunt illas minorū seminum plagas, & concursiones fortuitas: quia rerum originem nō uidebant. In quas se angustias quū coniecissent, iam cogebat eos necessitas existimare, animas cum corporibus nasci, & item cum corporibus extingui. Assumpserāt enim nihil fieri mente diuina: quod ipsum non aliter probare poterāt, quā si ostenderent esse aliqua, in quibus uideretur prouidentia ratio claudicare. Reprehenderūt igitur ea, in quibus uel maxime diuinitatem suam prouidentia mirabiliter expressit, ut illa, quæ retuli, de morbis & immatura morte, quum debuerint cogitare his assumptis, quæ necessariò sequerent. Sequentur autem illa quæ dixi, si morbū nō reciperent, neq; tectis, neq; uestibus indigerent. Quid enim uentos, aut imbres, aut frigora metuerent, quorū uis in eo est, ut morbos afferant? Idcirco enim accepit sapientiā, ut aduersus nocentia fragilitatē suam muniat: sequitur necessariò, ut quoniam retinendæ rationis causa morbos capit, etiam mortem semper accipiat: quia is, ad quem morbus non uenit, firmus sit necesse est: infirmitas autem habet in se mortis cōditionem. Firmitas uero ubi fuerit, nec senectus locum potest habere, nec mors, quæ sequitur senectutem. Præterea si mors certæ cōstitutata esset ætati, fieret homo insolētissimus, & humanitate omnī careret. Nam ferè iura omnia humanitatis, quibus inter nos cohæremus, ex metu & conscientia fragilitatis oriuntur. Deniq; imbecilliora & timidiora quæq; animalia cōgregantur, ut quoniā uiribus tueri se nequeunt, multitudine tueant. Fortiora uero solitudines appetunt: quoniā robore, uiribusq; cōfidunt. Homo quoq; si eodem

A eodem modo haberet ad propulsanda pericula superet̄s robur, nec ullius alterius auxilio indigeret, quæ societas esset: quæ reuerentia inter se: quis ordo: quæ ratio: quæ humanitas: aut quid esset † deterius homine: quid efferacius: quid immanius: Sed quoniam imbecillis est, nec per se potest sine homine uiuere, societas appetit, ut uita communis & ornatior fiat & tutior. Vides igitur omnem hominis rationem in eo maxime stare, quod nudus, fragilisq̄ nascitur, quod morbis afficitur, quod immatura morte multatur. Quæ si homini detrahantur, rationem quoque ac sapientiam detrahi necesse est. Sed nimis diu de rebus apertis disputo: quum sit liquidũ, nihil sine prouidentia nec factũ esse unquam, nec fieri potuisse: De cuius operibus uniuersis (si nunc libeat disputare per ordinem) infinita materia est. Sed ego de uno corpore hominis tantũ institui dicere, ut in eo diuinæ prouidentia potestatem, quanta fuerit, ostendã, his duntaxat in rebus, quæ sunt comprehensibiles, & apertæ. Nam illa, quæ sunt animæ, nec subijci oculis, nec comprehendere queunt. Nunc de ipso uase hominis loquimur, quod uidemus.

Homo societas appetens.

De differentia creationis animalium brutorum, & hominis secundũ corpus. Cap. V

IN principio quum deus fingeret animalia, noluit ea in rotundam formæ speciem conglobare atq̄ colligere, ut & moueri ad ambulandũ, & flectere se in quãlibet partem facile possent: sed ex ipsa corporis summa produxit caput: item produxit membra quædam longius, quæ uocantur pedes, ut alternis motibus solo fixa perduceret animal, quò mens tulisset, aut quò petendũ cibi necessitas prouocasset. Ex ipso aut̄ uasculo corporis quatuor fecit extantia: bina posterius, quæ sunt in omnibus pedes: item bina capiti & collo proxima, quæ uarios animantibus usus præbent. In pecudibus enim ac feris sunt pedes posterioribus similes: in homine autem manus, quæ nõ ad ambulandũ, sed ad faciendũ, operandumq̄ sunt nata. Est & tertium genus, in quo priora illa neq̄ pedes, neq̄ manus sunt, sed alæ, in quibus pennæ per ordinem fixæ uolandĩ exhibent usum. Ita una fictio, diuersas species & usus habet. Atque ut ipsam corporis crassitudinẽ firmiter cõprehenderent, maioribus & breuibus ossibus inuicem colligatis, quasi carinam compegit, quam nos dicimus spinam. Eamq̄ noluit ex uno perpetuoq̄ osse formare, ne gradiendi flectendiq̄ se facultatẽ animal nõ haberet. Ex eius parte quasi media costas, id est transuersa & plana ossa porrexit in diuersum: quibus clemẽter curuatis, & in se uelut in circulum penè cõductis, interna uiscera cõtegantur: ut ea quæ mollia & minus ualida fieri opus erat, illius solidæ cratis amplexu possent esse munita. In summa uero cõstructionis eius, quam similem nauis carinæ diximus, caput collocauit: in quo esset regimen totius animantis. Datumq̄ illi hoc nomen est, ut quidẽ Varro ad Ciceronem scribit, quod hinc capiunt initiũ sensus ac nerui. Ea uero quæ diximus de corpore, uel ambulandi, uel facienda, uel uolandĩ causa esse producta, neq̄ nimiũ longis, propter celerẽ mobilitatẽ, neq̄ nimiũ breuibus propter firmitatem, sed & paucis & magnis ossibus cõstare uoluit. Aut enim bina sunt, ut in homine: aut quaterna, ut in quadrupede, quæ tamen non fecit solida, ne in gradiendo pigritia & grauitas retardaret: sed cauata, & ad uigorem corporis conseruandum medullis intrinsecus plena: eaq̄ rursus non æqualiter porrecta finiuit, sed summas eorum partes crassioribus nodis cõglobauit, ut & substringi neruis facilius, & uerti tutius possent: unde sunt uertibula nominata. Eos nodos firmiter solidatos leni quodã operculo textit, quod dicitur cartilago, scilicet ut sine attritu, & sine sensu doloris aliquo flecterentur. Eisdem tamen non in unum modum formauit: alios enim fecit simplices, & in orbem rotundos, in ijs duntaxat articulis, in quibus moueri membra in omnes partes oportebat: ut

Animalium aptissima forma.

C in scapulis, quoniam manus utrolibet agitari & cōtorqueri necessariū est. Alios autem latos, & æquales, & in unam partē rotūdos, & in his utiq; locis, ubi tantūmodo curuari mēbra oportebat: ut in genibus, & in cubitis, & in manibus ipsis. Nam sicut manus ex loco, unde oriuntur à corpore, ubique uersus moueri speciosum simul & utile fuit: sic profectò, si hoc idem etiam cubitis accederet, & superuacuuus esset huiusmodi motus & turpis. Iam enim manus amissa dignitate, quam nunc habet, mobilitate nimia proboscidi similis uideretur, essetq; homo planè anguimanus. Quod genus in illa immanissima bellua mirabiliter effectum est. Deus enim, qui prouidentia & potestate suam multarū rerum mirabili uarietate uoluit ostendere: quoniam caput eius animalis nō tam longe porrexerat, ut terram posset ore cōtingere, quod erat futurum horribile atq; tetrum: & quia os ipsum profusis dentibus sic armauerat, ut etiam si contingeret, pascendi tamen facultatem dentes admerent, produxit inter eos à summa fronte molle ac flexibile membrū, quo prendere, quo tenere quodlibet posset: ut rationem uictus capiendi, uel dentium prominens magnitudo, uel ceruicis breuitas non impediret.

Contra Epicurum, qui ex atomis fortuito concurrentibus compactum fabricatūq; hominem disputauit. Cap. VI

Non possum hoc loco teneri, quo minus Epicuri stultitiā rursum coarguam. Illius enim sunt omnia, quæ delirat Lucretius. Qui, ut ostenderet animalia nō artificio aliquo diuinæ mentis, sed, ut solet, fortuito esse nata, dixit, in principio mundi alias quasdam innumerabiles animantes miranda specie & magnitudine fuisse natas: sed eas permanere nō potuisse, quod illas aut sumendi cibi facultas, aut coeundi generandiq; ratio defecisset. Videlicet **D** ut & atomis suis locum faceret per infinitū & inane uolitantibus, diuinā prouidentiam uoluit excludere. Sed quū uideret in omnibus, quæ spirant, mirabilem prouidentia inesse rationē, quæ malum uanitas erat dicere fuisse animalia prodigiosa, in quibus ratio cessasset? Quoniam igitur omnia, quæ uidemus, cum ratione nata sunt: id enim ipsum nasci efficere, nisi ratio, non potest: manifestū est, nihil omnino rationis expers potuisse generari. Antè enim prouisum est in singulis quibusque fingendis, quatenus & ministerio membrorū ad necessaria uitæ uteretur, & quatenus adiugatis corporibus elata soboles, uniuersas generatim cōseruaret animātes. Nam si peritus architectus, quum magnū aliquod ædificiū facere constituit, primo omnium cogitat, quæ summa perfecti ædificij futura sit: & antè emittitur, quem locū leue pondus expectet, ubi magni operis statura sit moles, quæ columnarū intervallo, qui aut ubi aquarū cadentiū decursus, & exitus, & receptacula: hæc inquam prius præuidet, ut quæcunq; sunt perfecto operi iam necessaria, cum ipsis fundamentis pariter ordiatur: cur deum quisq; putet machinandis animalibus non antè prouidisse, quæ ad uiuendū necessaria essent, q̄ ipsam uitā daret? Quæ utiq; cōstare nō posset, nisi prius effecta essent quibus cōstat. Videbat igitur Epicurus in corporibus animalium diuinæ rationis solertiā: sed ut efficeret, quod ante imprudenter assumpserat, adiecit aliud deliramentum superiori cōgruens. Dixit enim neq; oculos ad uidendū esse natos, neq; aures ad audiendum, neq; pedes ad ambulandum: quoniam membra hæc prius nata sunt, q̄ esset usus uidendi, & audiendi, & ambulandi: sed horū omnia officia ex natis extitisse. Verecunde huiusmodi portenta & ridicula refutare, nō minus ineptū esse uideatur. Sed libet ineptire: quoniā quum inepte agimus, ne se ille nimis argutū putet. Quid ais Epicure? Nō sunt ad uidendum oculi nati: cur igitur uident? Postea, inquit, usus eorū apparuit. Vidēdi ergo causa nati sunt: siquidē nihil possunt aliud q̄ uidere. Item mēbra cætera cuius rei causa

Architecti officium.

A causa nata sunt, ipse usus ostēdit. Qui utiq; nullo modo posset existere, nisi essent mēbra omnia tam ordinate, tam prouidēter effecta, ut usum possent habere. Quid enim si dicas aues, nō ad uolandū esse natas, neq; feras ad sœuendū, neq; pisces ad natandum, neq; homines ad sapiendū: quum appareat ei naturæ officioq; seruire animantes, ad quod sunt quæq; generata? Sed uidelicet qui summā ueritatis amisit, semper erret necesse est. Si enim nō prouidentia, sed fortuitis atomorū concursionibus nascuntur omnia: cur nunquam fortuito accidit sic coire illa principia, ut efficerent animal eiusmodi, quod naribus potius audiret, odoraret oculis, auribus cerneret? Si enim primordia nullum genus positionis in expertū relinquūt, oportuit eiusmodi quotidie mōstra generari, in quibus membrorū ordo præposterus, & usus longe diuersus existeret. Quum uero uniuersa genera, & uniuersa quoq; membra, leges suas, & ordines, & usus sibi attributos tueantur, manifestum est, nīhil fortuito esse factum: quoniam diuinæ rationis dispositio perpetua seruatur. Verum aliās refellemus Epicurū: nunc de prouidentia (ut cœpimus) disseramus.

De dei prouidentia circa uniuersalem hominis fabricam. Cap. VII

Eus igitur solidamenta corporis, quæ ossa dicuntur, nodata & adiuncta inuicem neruis alligauit atq; cōstrinxit: quibus mens si excurrere, aut resistere uelit, tanquā retinaculis uteretur: & quidē nullo labore, nulloq; conatu, sed minimo nutu totius corporis molem tēperaret ac flecteret. Hæc autē uisceribus operuit, ut quencūq; locū decebat, utq; solida ossa conclusa tegerent. Item uisceribus ipsis uenas admiscuit, quasi riuos per corpus omne diuisos, per quas discurrens humor & sanguis uniuersa mēbra succis uitalibus irrigaret: & ea uiscera formata in eum modū, qui unicuiq; generi, ac loco aptus fuit, superiecta pelle contextit: quam uel sola pulchritudine decorauit, uel setis adoperuit, uel squamis muniuit, uel plumis insignibus adornauit. Illud uero cōmentum dei mirabile, quod una dispositio, & unus habitus innumerabiles animantium perferat uarietates. Nam in omnibus ferē, quæ spirant, eadem series & ordo membrorum est. Primum enim caput, & huic annexa ceruix. Item collo pectus adiunctū, & ex eo prominentes armi, adhærens pectōri uenter. Item uentri subnexa genitalia. Ultimo loco femora, pedesq;. Nec solū membra suum tenorē ac situm in omnibus seruant, sed etiam partes membrorū: nam in uno capite ipso certā sedem possident aures, certā oculi, nares item, os quoq; & in ore dētes, & lingua. Quæ omnia quum eadem sint in omnibus animantibus, tamen infinita & multiplex diuersitas figurarum est: quod ea, quæ dixi, aut productiora, aut cōtractiora lineamentis uariè differentibus cōprehensa sunt. Quid illud? nōne diuinum, quod in tanta uidentium multitudine unumquodq; animal in suo genere & specie pulcherrimū est: ut si quid uicissim de altero in alterum transferatur, nihil impeditius ad utilitatem, nihil deformius ad aspectum uideri necesse sit. Vt si elephanto ceruicē prolixam tribuas, aut camelo breuem: uel si serpentibus pedes, aut pilos addas, in quibus porrecti æqualiter corporis longitudo, nihil aliud exhibeat, nisi ut maculis terga distincti, & squamarum leuitate suffulti, in lubricos tractus sinuosis flexibus laberentur. In quadrupedibus autem idem opifex contextum spinæ à summo capite deductum, longius extra corpus eduxit, & acuminauit in caudam: ut obscœnæ corporis partes uel propter fœditatē tegerentur, uel propter teneritudinē munerentur: ut animalia quædā minuta & nocētia motu eius arcerentur à corpore: quod membrū si detrahas, imperfectū sit animal ac debile. Vbi autē ratio & manus est, non est id tam necessarium, quàm indumentum pilorum. A deo in suo quoq; genere aptissime congruunt, ut neq; nudo quadrupede, neq; homine tectio excogita-

Membrorū series & ordo.

Quadrupedū forma.

Cari quicquam turpius possit. Quum tamen ipsa nuditas hominū, mire ad pulchritudinem ualeat, non tamen etiam capiti congruebat: quanta enim in eo futura deformitas esset, ex caluitio apparet: textit ergo illud pilo. Et quia in summo futurum erat, quasi summū ædificij culmen ornauit: qui ornatus non est in orbem coactus, aut in figurā † pilei teres factus, ne quibusdā partibus nudis esset informis: sed alibi infusus, alibi retractus pro cuiuslibet loci decētia. Frons ergo uallata per circuitum, & tēporibus effusi ante aures capilli, & earū summæ partes in coronæ modū cinctæ, & occipitiū omne contectū, speciem miri decoris ostentant. Iam barbæ ratio, incredibile est quantum conferat ad dignoscendam corporū maturitatem, uel ad differentiam sexus, uel ad decorē uirilītatī ac roboris: ut uideatur omnino non constatura fuisse totius corporis ratio, si quicquam aliter esset effectum.

De forma hominis, & omnium membrorum habitudine, sed specialiter de auribus & oculis. Cap. VIII

Nunc rationē totius hominis ostendam: singulorumq; membrorū, quæ in corpore aperta aut operta sunt, utilitates & habitus explicabo. Quū igitur statuisset deus ex omnibus animalibus solum hominē facere cœlestem, cætera uniuersa terrena: hunc ad cœli cōtemplationem rigidū erexit, bipedemq; constituit: scilicet, ut eadem spectaret, unde illi origo est. Illa uero depressit ad terram: ut quia nulla his immortalitatis expectatio est, toto corpore in humum proiecta, uentri pabuloq; seruirent. Hominis itaq; solius recta ratio, & sublimis status, & uultus deo patri communis ac proximus, originem suam ficitoremq; testatur. Eius propē diuina mens, quia non tantū animantiū, quæ sunt in

D
Mens in capite

terra, sed etiam sui corporis est sortita dominatum, in summo capite collocata, tanquam in arce sublimis speculatur omnia, & contuetur. Hanc eius aulam deus non obductam porrectamq; formauit, ut in mutis animalibus, sed orbi & globo similem: quod orbis rotunditas perfectæ rationis est ac figuræ. Eo igitur mens & ignis ille diuinus, tanquam cœlo tegitur. Cuius quum summum fastigium naturali ueste texisset, priorem partem, quæ dicitur facies, necessarijs membrorū ministerijs & instruxit pariter & ornauit. Ac primum oculorū orbis concavis foraminibus conclusit: à quo foratu frontem nominatam Varro existimauit: & eos neq; minus, neq; amplius quàm duos esse uoluit: quod ad speciem nullus est perfectior numerus, quàm duorum: sicut & aures duas, quarū duplicitas incredibile est, quantam pulchritudinem præ se ferat: quod tum pars utraq; similitudine ornata est: tum ut uenientes altrinsecus uoces facilius colligatur. Nam & forma ipsa mirandū in modum ficta, quod earū foramina uoluit esse nuda, & inobsepta, quod & minus decorum, & minus utile fuisset: quoniam simplicium cauernarū angustias præteruolare uox posset, & spargi, nisi perceptā per cauos sinus, & repercussu retentam foramina ipsa cōueherent: illis similia uasculis, quibus impositis solent angustiora uasa compleri. Eas igitur aures (quibus est inditū nomen à uocibus hauriendis, unde Virgilius: Vocemq; his auribus hausi.

Aures undē.

aut quia uocem ipsam Græci *audlū* uocant ab auditu, per immutationē literæ, aures uelut audes sunt nominatæ) noluit deus artifex mollibus pelliculis informare, ne pulchritudinē demerent pendulæ atq; flaccentes: neq; duris ac solidis ossibus, ne ad usum inhabiles essent immobiles ac rigentes: sed quod esset horum mediū, excogitauit, ut eas cartilago mollior alligaret, & haberent aptam simul & flexibilem firmitatem. In his audiendū tantū officium constitutū est, sicut in oculis uidentū. Quorum præcipue inexplicabilis est ac mira subtilitas: quia eorum orbis gemmarum similitudinē præferentes, ab ea parte, qua uidentū fuit, membranīs perlucetibus textit: ut imagines rerum contra positarum, tanq; in speculo refulgentes ad sensum

A ad sensum intimum penetrarent. Per eas igitur membranas sensus ille, qui dicitur mens, ea quæ sunt foris transpicit: ne forte existimes, aut imaginū incurfione nos cernere (ut philosophi dixerunt) quoniam uidendi officium in eo debet esse quod uidet, non in eo quod uidetur: aut intentione aëris, cum acie aut effusione radio-
rum: quoniã si ita esset, tardius quàm oculis aduertimus, uideremus, donec inten-
tus aër cum acie aut effusi radij ad id, quod uidendū esset, peruenirent. Quum au-
tem uideamus eodē momento tēporis, plerunq; uero aliud agentes, nihilominus
tamen uniuersa, quæ contrā sunt posita, intueamur, uerius & manifestius est men-
tem esse, quæ per oculos ea, quæ sunt opposita, transpiciat, quasi per fenestras lu-
cente uitro, aut speculari lapide obductas. Et idcirco mens & uolūtas ex oculis sæ-
pe dignoscitur. Quod quidē ut refelleret Lucretius, ineptissimo usus est argumen-
to. Si enim mens, inquit, per oculos uidet, erutis & effossis oculis magis uideret:
quoniã euulsæ cum postibus fores, plus inferūt luminis, quàm si fuerint obductæ.
Nimirū ipsi, uel potius Epicuro, qui eum docuit, effossi oculi erant, ue uiderent ef-
fossos orbes, & ruptas oculorū fibras, & fluentem per uenas sanguinē, & crescen-
tes ex uulneribus carnes, & obductas ad ultimū cicatrices, nihil posse lucis admit-
tere, nisi forte auribus oculos similes nasci uolebant, ut nō tam oculis, q̄ foraminis-
bus cerneremus: quo nihil ad speciē fœdius, ad uisum inutilius fieri potest. Quan-
tulum enim uidere possemus, si mens ab intimis penetralibus capitis per exiguas
cauernarū rimulas attenderet: ut si quis uellet transpicere per cicutā, nō plus pro-
fecto cernat, q̄ cicutæ ipsius capacitas cōprehendat. Itaq; ad uidendum membrīs
potius in orbem cōglobatis opus fuit: ut uisus in latum spargeretur, & quæ in pri-
mori facie adhererēt, ut libere possint omnia cōtueri. Ergo ineffabilis diuinæ pro-
uidentia uirtus fecit duos simillimos orbes: eosq; ita deuinxit, ut nō in totum con-
uertī, sed moueri tamen ac flecti cum modo possent. Orbes aut ipsos humoris pu-
ri ac liquidi plenos esse uoluit: in quorū media partē scintillæ luminū cōclusæ tene-
rentur, quas pupillas nuncupamus: in quibus puris ac subtilibus cernendi sensus
ac ratio continetur. Per eos igitur orbes seipsam mens intendit, ut uideat: mira-
q; ratione in unum miscetur, & coniungitur amborum luminum uisus.

Contra eos, qui sensus falsos esse contendunt. Cap. IX

Libet hoc loco illorum reprehendere uanitatem, qui dum uolunt osten-
dere sensus falsos esse, multa colligunt, in quibus oculi fallantur: inter
quæ illud etiam, quod furiosis & ebrijs omnia duplicia uideantur, quasi
uero eius erroris obscura sit causa. Ideo enim fit, quia duo sunt oculi.
Sed quomodo id fiat, accipe. Visus oculorū, intentione animi cōstat. Itaq; quoniã
mens (ut suprā dictum est) oculis tanquā fenestris utitur, non tantū hoc ebrijs aut
insanis accidit, sed etiam sanis ac sobrijs. Nam si aliquid nimis propius admoueas,
duplex uidebitur: certum est enim interuallum ac spacium, quo acies oculorū coit.
Item si retrorsum auoces animum, quasi ad cogitandum, & intentionem mentis re-
laxes, quum acies oculi utriusq; diducitur, tunc singuli uidere incipiūt separatim.
Si animū rursus intenderis, aciemq; direxeris, coit in unum quicquid duplex ui-
deatur. Quid ergo mirum, si mens ueneno ac potentia uini dissoluta dirigere se
non potest ad uidendum, sicut ne pedes quidem ad ambulandū, neruis stupefescen-
tibus debiles: aut si uis furoris in cerebrum sæuens, concordiam disjungit oculo-
rum? Quod adeo uerum est, ut luscis hominibus si aut insani, aut ebrii fiant, nullo
pacto possit accidere, ut aliquid duplex uideant. Quare si ratio apparet, cur illi fal-
luntur, manifestum est non esse falsos sensus: qui aut nō falluntur, si sint puri & in-
tegrī: aut si falluntur, mens tamen non fallitur, quæ illorum nouit errorem.

Videndi uis.

*Oculi mentis
indices.*

C

Ad oculorum fabricam redit, & omnium membrorum habitudinem, sed specialiter eorum, quæ usq; ad uentrem per cutem apparent. Cap. X

Ed nos ad dei opera reuertamur. Vt igitur oculi munitiores essent ab iniuria, ciliorū tegminibus occultuit: unde oculos dictos esse Varroni placet. Nam & ipsa palpebræ, quibus mobilitas inest, palpitatio uocabulum tribuit: & pilis in ordine stantibus uallatæ, septū oculis decen-
tissimum præbent: quarū motus assiduus incōprehensibili celeritate concurrens, & uidendi tenorem nō impedit, & reficit obtutum. Acies enim, id est membrana illa perlucens, quam siccare & obarescere nō oportet, nisi humore assiduo tersa pure niteat, obsolescit. Quid ipsa superciliorū fastigia pilis breuibus adornata: Nōne quasi aggeribus & munimētum oculis, ne quid superne incidat, & speciem simul præstant? Ex quorū cōfinio nasus exoriens, & ueluti æquali porrectus iugo, utranq; aciem simul & discernit & munit. Inferius quoq; genarū non indecens tumor, in similitudinē colliū leniter exurgens, ab omni parte oculos efficit tutiores: prouisumq; est ab artifice summo, ut si quis forte uehementior ictus extiterit, eminentibus repellatur. Nasi uero pars superior usq; ad mediū solida formata est. Inferior autem cartilagine adhæret molli, ita ut ad usum digitorum possit esse tractabilis. In hoc autē, quamuis simplici membro, tria sunt officia cōstituta: unum ducendi spiritus: alterum capiendi odoris: tertium, ut per eius cauernas purgamenta cerebri defluant: quas ipse deus tam mirabili, quā diuina ratione molitus est, ut tamen hiatus ipse nasi, oris speciem non deformaret: quod erat planē futurum, si simplex foramen pateret. At id uelut pariete per mediū ducto intersepsit atq; diuisit, fecitq; ipsa duplicitate pulcherrimū. Ex quo intelligitur quantum dualis numerus
D una & simplici cōpage solidatus, ad rerum ualeat perfectionē. Nam quum sit corpus unum, tamen totum ex simplicibus membris cōstare nō poterat, nisi ut essent partes uel dextræ, uel sinistrae. Itaq; ut pedes duo, & item manus, non tantū ad utilitatem aliquam, usumq; uel gradiendi, uel faciendi ualent, sed & habitum decorisq; admirabilem conferunt: sic & in capite, quod totius diuini operis quasi culmen est, & auditus in duas aures, & uisus in duas acies, & odoratio in duas nares à summo artifice diuisa est: quia cerebrū, in quo sentiendi ratio est, quāuis sit unū, tamen in duas partes mēbrana interueniente discretū est. Sed & cor, quod sapientia domiciliū uidetur, licet sit unū, duos tamen intrinsecus sinus habet, quibus fontes uiui sanguinis cōtinentur, septo intercedente diuisi: ut sicut in ipso mūdo summa rerū, uel de simplici duplex, uel de duplici simplex & gubernat, & continet totum, ita in corpore de duobus uniuersa cōpacta indissociabilem prætenderēt unitatem. Oris quoq; species, & rictus ex trāsuerso patefactus, q̄ utilis, quā decens sit, enarrari non potest: cuius usus in duobus cōstat officijs, sumendi uictus, & eloquendi. Lingua intus inclusa, quæ uocē motibus suis in uerba discernit, & est interpretis animi. Nec tamen sola potest per se eloquēdi munus implere, nisi acumen suum palato illiserit, nisi adiuta uel offensione dentium, uel cōpressionē labiorū. Dentes tamen plus cōferunt ad loquendū: nam & infantes non antē incipiunt fari, quā dentes habuerint: & senes amissis dentibus ita balbutiūt, ut ad infantiam reuoluti denuo esse uideātur. Sed hæc ad hominē solum pertinent, aut ad aues, in quibus acuminata & uibrata certis motibus lingua, innumerabiles cantuū flexiones, & sonorum uarios modos exprimit. Habet præterea & aliud officium, quo in omnibus, sed tamen solū in mutis utitur: quod contritos & cōmolitos dentibus cibos colligit, & cōglobatos ui sua deprimit, & trāsmitit ad uentrē. Itaq; Varro à ligando cibo putat linguæ nomē impositū, Bestias etiā potu adiuuat: protēta enim, cauataq;

Cordis duo
sinus.

A carinataque hauriunt aquam: eamque comprehensam linguae sinu, ne tarditate ac mora de fluat, ad palatum celeri mobilitate complodunt. Haec itaque palati concauo tanquam testudine tegitur, eamque dentium ordine sapiens deus quasi muro circumuallauit. Dentes autem ipsos ne nudi ac restricti magis horrore, quam ornamento essent, gingiuis mollibus, quae a gignendis dentibus nominantur, ac deinde labiorum tegminibus honestauit. Quorum durities sicut in molarum lapide maior est, & asperior, quam in ceteris ossibus, ut ad conterendos cibos, pabulumque sufficerent. Labra ipsa, quae quasi antea cohaerebant, quam decenter intercidit, quorum superius sub ipsa medietate narium, lacuna quadam leui, quasi ualle signauit, inferius honestatis gratia foras molliter explicauit. Nam quod attinet ad saporem capiendum, fallitur quisquis hunc sensum palato inesse arbitratur. Lingua est enim, qua sapores sentiunt, nec tamen tota: nam partes eius, quae sunt ab utroque latere tenuiores, saporem subtilissimis sensibus trahunt. Et quum neque ex cibo quicquam, neque ex potione minuatur, tamen inenarrabili modo penetrat ad sensum sapor eadem ratione, qua nihil de quacunque materia odoris decerpit. Caetera quam decora sint, uix exprimi potest. Deductum clementer a genis mentum, & ita inferius conclusum, ut acumen eius extremum signare uideatur leuiter impressa diuisio, Rigidum ac teres collum, scapulae uelut mollibus iugis a ceruice demissae, ualida & substricta neruis ad fortitudinem brachia, toris insignibus extantum lacertorum ingens robur, utilis ac decens flexura cubitorum. Quid dicam de manibus rationis ac sapientiae ministris: quas solertissimus artifex plano, ac modice concauo sinu fictas, ut si quid tenendum sit, apte possit insidere, in digitos terminauit: in quibus difficile est expedire utrum ne species an utilitas maior sit. Nam & numerus perfectus ac plenus, & ordo, & gradus decentissimus, & articulorum parium curuatura flexibilis, & forma unguium rotunda concavis tegminibus digitorum fastigia comprehendens atque firmans, ne mollitudo carnis in tenendo cederet, magnum praebet ornatum. Illud uero ad usum miris modis habile, quod unus a ceteris separatus, cum ipsa manu oritur, & in diuersum maturius findit: qui se obuium ceteris praebens, omnem tenendi faciendique rationem uel solus, uel praecipue possidet, tanquam rector omnium atque moderator: Vnde etiam pollicis nomen accepit, quod uis & potestate inter ceteros polleat. Duos quidem articulos extantes habet, non, ut alij, ternos: sed unus ad manus carnem necitur pulchritudinis gratia. Si enim fuisset tribus articulis & ipse discretus, foeda & indecora species ademisset manibus honestatem. Nam pectoris latitudo sublimis, & exposita oculis, mirabilem praese fert habitus sui dignitatem. Cuius haec causa est, quod uidetur hominem solum deus ueluti supinum formasse: nam ferè nullum animal iacere in tergum potest: mutas autem animantes quasi alterno latere iacentes finxisse, atque ad terram compressisse. Idcirco illis angustum pectus, & ab aspectu remotum, & ad terram uersus subiectum: hominis autem patens & rectum: quia plenum rationis a caelo datum, humile aut indecens esse non debuit. Papillae quoque leuiter eminentes, & fusioribus ac paruis orbibus coronatae, non nihil addunt uenustatis: foeminis ad alendos foetus datae, maribus ad solum decus, ne informe pectus, & quasi mutilum uideretur. Huic subdita est planities uentris: quam mediam ferè umbilicus non indecenti nota signat, ad hoc factus, ut per eum foetus, dum est in utero, nutriatur.

De uisceribus & intestinis usque ad membra genitalia. Cap. XI

Equitur necessario, ut de internis quoque uisceribus dicere incipiam: quibus non pulchritudo, quia sunt abdita, sed utilitas incredibilis attributa est. Quoniam opus fuerat, ut terrenum hoc corpus succo aliquo de cibis ac potibus aleretur, sicut terra ipsa imbribus ac pruinis: pro-

Sapor lingua
sentitur, non
palato.

C uidentissimus artifex in medio eius receptaculum cibis fecit: quibus cōcoctis & liquefactis, uitales succos membrīs omnibus dispertiret. Sed quū homo constet ex corpore atque animā, illud, quod suprà dixi, receptaculum, soli corpori præstet alimentum, animæ uero aliam sedem dedit. Fecit enim genus quoddā uiscerū molle atq; rarum, quod pulmonē uocamus: in quod spiritus reciproca uicissitudine comearet: eumq; non in uterū modum finxit, ne effunderetur simul spiritus, aut inflaret in simul. Ideoq; ne plenum quidem uiscus effecit, sed inflabile atq; aëris capax: ut paulatim spiritum reciperet, dum uitalis uentus per illam spargitur raritatem: & eundem rursus paulatim redderet, dum se ex illo explicat. Ipsa enim uicissitudo flandi, & spirandi, respirandiq; tractus uitam sustentat in corpore. Quoniam ergo duo sunt in homine receptacula: unum aëris, quod alit animam: alterū ciborum, quod alit corpus: ut flecti ceruix ac moueri facile possit, duas esse per collum fistulas necesse est, cibalem ac spiritalem: quarum superior ab ore ad uentrem ferat, inferior à naribus ad pulmonem. Quarum ratio & natura diuersa est. Ille enim, qui est ab ore transitus, mollis effectus est, & qui semper clausus cohæreat sibi, sicut os ipsum: quoniā potus & cibus, dimota & patefacta gula, quia corporales sunt, spacium sibi transmeandi faciunt. Spiritus contrā, qui est incorporalis ac tenuis, quia spacium sibi facere non poterat, accepit uiam patentem, quæ uocatur gurgulio. Is constat ex ossibus flexuosis ac mollibus, quasi ex annulis in cicuta modum inuicem compactis & cohærentibus, patetq; semper hinc transitus. Nullam enim requiem meandi habere spiritus potest: quia is qui semper cōmeat, demissa utiliter de cerebro membri portione, cui uua nomen est, uelut occurso quodam refrenatur, ne aut teneritudinem domicilij cum impetu ueniens attracta pestilentia aura corrumpat, aut totam nocendi uiolentiā internis receptaculis perferat. Ideoque etiam nares breuiter sunt apertæ, quæ idcirco sic nominant, quia per eas uel odor, uel spiritus nare non desinit. Tamen hæc fistula spiritalis nō tantū ad nares, uerum quoque ad os iter patet in extremis palati regionibus, ubi se colles faucium spectantes uuam, tollere incipiunt in tumorem: Cuius rei causa & ratio non obscura est. Loquendi enim facultatem non haberemus, si sicut gulæ iter ad os tantum, ita gurgulio ad nares tantum pateret. Aperuit igitur uiam uoci diuina solertia ex illa fistula spiritali, ut posset lingua ministerio suo fungi, & uocis ipsius inoffensum tenorem pulsibus suis in uerba concidere. Qui meatus, si aliquo modo interceptus sit, mutum faciat necesse est. Errat enim profectō quisquis aliam causam putat, cur homines muti sint. Non enim (ut uulgò creditur) uinctam gerunt linguam, sed ij uocalem illum spiritū per nares, quasi mugientes profundunt: quod uoci transitus ad os aut nullus omnino est, aut non sic patens, ut plenam uocem possit emitere. Quod plerunq; natura fit, aliquando etiam casu accidit, ut morbo aliquo hic aditus obseptus, uocem non transmittat ad linguam, faciatq; de loquentibus mutos. Quod quum acciderit, auditum quoq; obstrui necesse est: ut quia uocem emitere non potest, ne admittere quidem possit. Loquendi ergo causa patefactus est hic meatus. Illud quoq; præstat, ut in lauacris celebrandis, quia nares calorem ferre nō possunt, aër feruens ore ducatur. Item si forte spiramenta nariū frigoris pituita præcluserit, per os auram trahere possumus, ne obstructa meandi facultate spiritus stranguletur. Cibi uero in aluū recepti, & cum potus humore permisti, quum iam calore percocti fuerint, eorū succus inenarrabili modo per mēbra diffusus, irrigat uniuersum corpus & uegetat. Intestinorū quoq; multiplices spiræ ac longitudo in se cōuoluta, & uno tamē substricta uinculo, q̄ mirificū dei opus est: Nam ubi maceratos ex se cibos aluus emisit, paulatim per illos interiorum anfractus extruduntur:

Pulmo aëris capax.

Gurgulio.

Muti cur homines

Surdi.

A extruduntur: ut quicquid ipsis inest succi, quo corpus alitur, membris omnibus diuidatur. Et tamen ne qui forte obhareant ac resistat, quod fieri poterat propter ipsorum uoluminum flexiones in se saepe redeunt, & fieri sine pernicie non poterat, & oppleuit ea intrinsecus crassiore succo, ut purgamenta illa uentris ad exitus suos facilius per lubricum niterentur. Illa quoque ratio subtilissima est, quod uesica, cuius usum uolucres non habent, quum sit ab intestinis separata, nec ullam habeat fistulam, qua ex illis urinam trahat, completur tamen & humore distenditur. Id quomodo fiat, non est difficile peruidere: intestinorum enim partes, quae ab alio cibo, potumque suscipiunt, patientiores sunt quam caeterae spirae, & multo tenuiores: haec uescam circūplectuntur & continent. Ad quas partes quum potus & cibus mista peruenierint, finum quidem crassius sit, & transmeat: Humor autem omnis per illam teneritudinem percolatur: eumque uesica, cuius aequae tenuis, subtilisque membrana est, absorbet & colligit, ut foras quam natura exitum patefecit, emittat.

*†obleuit
Vesica.*

De membris conceptionis, & ipsius conceptus Physica ratione. Cap. XII

DE utero quoque & conceptione, quoniam de internis loquimur, dici necesse est, ne quid praeterisse uideamur. Quae quanquam in operto latent, sensus tamen atque intelligentiam latere non possunt. Vena in maribus, quae semen continet, duplex est, paulo interior, quam illud humoris obsceni receptaculum. Sicut enim renes duo sunt, itemque testes, ita & uenae seminales duae, in una tantum compage cohaerentes: quod uidemus in corporibus animalium, quum interfecta patefiunt. Sed ille dexterior masculinum continet semen, sinisterior foemineum: & ideo in toto corpore pars dextra masculina est, sinistra uero foeminina. Ipsum semen quidam putant ex medullis tantum, quidam ex omni corpore ad uenam genitalem confluere, ibique crescere. Sed hoc humana mens quomodo fiat, non potest comprehendere. Item in foeminis uterus in duas se diuidit partes, quae in diuersum diffusae ac reflexae circumplicantur, sicut arietis cornua: quae pars in dextram retorquetur, masculina est: quae in sinistram, foeminina. Conceptum igitur Varro & Aristot. sic fieri arbitrantur: Aiunt enim non tantum maribus inesse semen, uerum etiam foeminis: & inde plerumque matribus similes procreari, sed earum semen sanguine esse purgatium. Quod si recte cum uirili mistum sit, utraque concreta, & simul coagulata informari. Et primum quidem cor hominis consingitur, quod in eo sit & uita hominis, & sapientia. Denique totum opus quadragesimo die consummari. Ex abortionibus haec fortasse collecta sunt. In autum tamen foetibus primum oculos fingi dubium non est: quod in ouis saepe deprehendimus. Vnde fieri non posse arbitror, quin fictio a capite sumat exordium. Similitudines autem in corporibus filiorum sic fieri putant: Quum semina inter se permixta coalescant, si uirile superauerit, patri similem prouenire, siue marem, seu foeminam: Si muliebri praeualuerit, progeniem cuiusque sexus ad imaginem responderi maternam. Id autem praeualet est duobus, quod fuerit uberius: alterum enim quodammodo amplectitur ac includit. Hinc plerumque fieri solet, ut unius tantum linamenta praetendat. Si uero aequa fuerit ex pari semine permixtio, figuras quoque misceri, ut soboles illa communis aut neutrum referre uideatur, quia totum ex altero non habet: aut utrumque, quia partem de singulis mutuata est. Nam in corporibus animalium uidemus, aut confundi parentum colores, ac fieri tertium neutri generantium simile: aut utriusque sic exprimi, ut discoloribus membris per omne corpus concors mixtura uarietur. Disparis quoque naturae hoc modo fieri putantur: quum forte in leuam uteri partem masculinae stirpis semen inciderit, marem quidem gigni opinatio est. Sed quia sit in foeminina parte conceptus, aliquid in se habere foemineum, supra quam decus uirile patitur: uel formam insignem, uel

Semen genitale.

Conceptus quomodo fiat.

Filiorum similitudines.

Seminares.

c nimium cādorem, uel corporis leuitatem, uel artus delicatos, uel staturā breuem, uel uocem gracilem, uel animū imbecillum, uel ex his plura. Item si partem in dexteram semen fœminini sexus influxerit, fœminā quidem procreari: sed quoniam in masculina parte concepta sit, habere in se aliquid uirilitalis, ultra quā sexus ratio permittat, aut ualida membra, aut immoderatam longitudinem, aut fuscum colorem, aut hispidam faciem, aut uultum indecorum, aut uocem robustam, aut animum audacem, aut ex his plura. Si uero masculinum in dexteram, fœmininum in sinistrā peruenerit, utrosq; fœtus recte prouenire: ut & fœminis per omnia naturæ suæ decus constet, & maribus tam mente, quā corpore robur uirile seruetur. Illud uero ipsum quā mirabile institutū dei est, quod ad conseruationem generū singulorum, duos sexus maris ac fœminæ machinatus est, quibus inter se per uoluptatis illecebras copulatis, successiua soboles pareretur: ne omne genus uiuentium conditio mortalitatis extingueret. Sed plus roboris maribus attributum est, quo facilius ad patientiam iugī maritalis fœminæ cogentur. Vir itaque nominatus est, quod maior in eo uis est, quā in fœmina: hinc uirtus nomen accepit. Item mulier (ut Varro interpretat) à mollitiē est dicta, immutata & detracta litera, uelut molliē. Cui suscepto fœtu, quum partus appropinquare iam cœpit, turgescētes iam mammæ dulcibus succis distenduntur, & ad nutrimenta nascentis fontibus lactis fœcundum pectus exuberat. Nec enim decebat aliud, quā ut sapiens animal à corde alimoniam duceret. Idq; ipsum solertissime comparatum est, ut candens ac pinguis humor teneritudinem noui corporis irrigaret, donec ad capiēdos fortiores cibos, & dentibus instruatur, & uiribus roboret. Sed redeamus ad propositum, ut cætera quæ supersunt, breuiter explicemus.

Lactis alimonis.

D

Contra illos, qui per uoluptatem membrorum genitalibus abutuntur, & subditorum membrorum forma. Cap. XIII

P

Oteram nūc ego ipsorum quoq; genitalium membrorum mirificam rationem tibi exponere, nisi me pudor ab huiusmodi sermone reuocaret. Itaq; à nobis indumento uerecūdiæ, quæ sunt pudenda, uelentur. Quod ad hanc rem attinet, queri satis est, homines impios ac profanos summum nefas admittere, qui diuinum & admirabile dei opus ad propagandam successionē inexcogitabili ratione prouisum & effectum, uel ad turpissimos quæstus, uel ad obscenæ libidinis pudenda opera conuertunt: ut iam nihil aliud ex re sanctissima petant, quā inanem & sterilem uoluptatē. Quid reliqui corporis partes, num carent ratione ac pulchritudine? Cōglobata in nates caro, quā sedendi officio apta: & eadē firmior, quā in cæteris membris, ne premente corporis mole ossibus cederet. Item fœminū deducta, & latioribus toris ualida longitudo, quo facilius onus corporis sustineret, quam paulatim deficientem in angustum genua determinant: quorū decentes nodi flexuram pedibus ad gradiendū sedendumq; aptissimā præbent. Item crura non æquali modo ducta, ne indecens habitudo deformaret pedes: sed teretibus suris clementer extantibus, sensimq; tenuatis, & firma sunt & ornata. In plantis uero eadem quidem, sed tamē longe dispar, quā in manibus ratio est. Quæ quoniā totius operis quasi fundamenta sunt, mirificus eas artifex nō rotunda specie, ne homo stare non posset, aut alijs ad standum pedibus indigeret, sicut quadrupedes: sed porrectiores longioresq; formauit, ut stabile corpus efficerent planicie suæ, unde illis inditū nomen est. Digiiti æque totidem, quot in manibus, speciem magis quā usum præferentes. Ideoq; & iuncti, & breues, & gradatim compositi: quorum qui est maximus, quoniam illum sicut in manu discerni à cæteris opus nō erat, ita in ordinem redactus est, ut tamen ab alijs magnitudine

Membrorū aptissima dispositio.

A tudine ac modico interuallo distare uideat. Hæc eorū speciosa germanitas, nō leui adiuuēto nisi pedū firmat: cōcitari enim ad cursum nō possumus, nisi digitis in humū pressis, soloq; nitētibus, impetū saltūq; capiamus. Explicasse uideor omnia, quorū ratio intelligi potest. Nunc ad ea uenio, quæ uel dubia, uel obscura sunt.

Quod de multis, quæ sunt in corpore, ratio sciri nequit. Cap. XIII

Multa esse constat in corpore, quorū uim rationemq; perspicere nemo, nisi qui fecit, potest. An aliquis enarrare se putat posse, quid utilitatis, quid effectus habeat tenuis membrana illa perlucens, qua circūnectitur aluus ac tegitur? Quid renum gemina similitudo? quos ait Varro ita dictos, quasi riuū ab his obscœni humoris oriantur: quod est longe secus: quia spinæ altrinsecus supini cohærent, & sunt ab intestinis separati. Quid splen? quid iecur? quæ uiscera quasi ex cōturbato sanguine uidentur esse concreta. Quid fellis amarissimus liquor? quid globus cordis, qui unus sanguinis fons est? Nisi forte illis credendum putabimus, qui affectum iracundiæ in felle cōstitutum putant, pa uoris in corde, lætitiæ in splene. Ipsius autem iecoris officium uolunt esse, ut cibos in aluo concoquat amplexu & calefactu suo. Quidam libidines rerum uenerearū in iecore contineri arbitrantur. Primum ista perspicere acumen humani sensus nō potest: quia horum officia in operto latent, nec usus suos patefacta demonstrant. Nam si ita esset, fortasse placidiora quæq; animalia uel nihil fellis omnino, uel minus haberent, q̄ feræ: timidiora plus cordis, salaciora plus iecoris, lasciuiora plus splenis habuissent. Sicuti igitur nos sentimus, audire auribus, oculis cernere, naribus odorare: ita profectō sentiremus, nos felle irasci, iecore cupere, splene gaudere. Quum autem unde affectus isti ueniāt, minime sentiamus, fieri potest, ut alium de ueniant: & aliud uiscera illa, quàm suspicamur, efficiant. Nec tamen conuincere possumus, falsa illos, qui hæc disputant, dicere. Sed omnia, quæ ad motus animi, animæq; pertineāt, tam obscuræ altæq; rationis esse arbitror, ut supra hominē sit, ea liquido peruidere. Id tamen certum & indubitatum esse debet, res tot, tanta uiscerum genera, unum & idem habere officium, ut animam contineant in corpore. Sed quid proprie t̄ muneris singulis sit iniunctū, quis scire nisi artifex potest, cui soli opus suum notum est.

Affectuū sedes secundum philosophos.

†neruū

De obscura uocis ratione. Cap. XV

De uoce autem quam rationē reddere possumus? Grammatici quidem ac philosophi uocem esse definiunt, aërem spiritu uerberatū: unde uerba sunt nuncupata, quod perspicue falsum est. Non enim uox extra os gignitur, sed intra. Et ideo uerisimilior est illa sententia, stipatum spiritum quum obstantia fauciuū fuerit illisus, sonum uocis exprimere: ueluti quum in patentem cicutam, labroq; subiectam dimittimus spiritum, & is cicutæ cōcauo re percussus ac reuolutus à fundo, dum descendente occursum suo reddit, ad exitum nitens, sonum gignit, & in uocalem spiritū resiliens per se uentus animatur. Quod quidē an uerū sit, deus artifex uiderit. Videtur enim non ab ore, sed ab intimo pectore uox oriri. Deniq; & ore clauso, ex naribus emittit̄ sonus qualis potest. Præterea ex maximo spiritu, quo anhelamus, uox nō efficitur: & leui & nō coarctato spiritu, quoties uolumus, efficitur. Nō est igitur cōprehensum quomodo fiat, aut quid sit omnino. Nec me nūc in Academiæ sententiā delabi putes: quia nō omnia sunt incomprehensibilia. Ut enim fatendum est multa nesciri, quæ uoluit deus intelligentiam hominis excedere: sic tamen multa esse quæ possint & sensibus percipi, & ratione comprehendī. Sed erit nobis contra philosophos integra disputatio, Conficiamus igitur spacium, quō nunc decurrimus.

C Vbi sit mentis sedes, & qua ratione corpori coniungatur. Cap. XVI

*De sede men-
tis uariae opi-
niones.*

Entis quoque ratione incōprehensibilem esse quis nesciat, nisi qui omni-
no illam nō habet: quum ipsa mens, quo loco sit, aut cuiusmodi, nescia-
tur: Varia ergo à philosophis de natura eius ac loco disputata sunt. Ac
ego nō dissimulabo, quid ipse sentiam: nō quia sic esse affirmem (quod
est insipientis in re dubia facere) sed ut exposita rei difficultate, intelligas quanta sit
diuinorum operum magnitudo. Quidam sedem mentis in pectore esse uoluerūt:
quod si ita est, quanto tandem miraculo dignū est, rem in obscuro ac tenebroso ha-
bitaculo sitam, in tanta rationis atque intelligētiae luce uersari: tum quod ad eam sen-
sus ex omni corporis parte conueniūt, ut in qualibet regione membrorū præsens
esse uideatur. Alij sedem eius in cerebro esse dixerūt. Et sanè argumentis probabi-
libus usi sunt, oportuisse scilicet, quod totius corporis regimen haberet, potius in
summo, tanquam in arce habitare: nec quicquā esse sublimius, quā id quod uniu-
uersum ratione moderetur: sicut ipse mūdi dominus, & rector in summo est. Dein-
de quod sensus omnis, id est audiendi, & uidendi, & odorādi ministra membra in
capite sunt locata, quorū omnium uia non ad pectus, sed ad cerebrū ferant: Alio-
qui necesse esse nos tardius sentire, donec sentiendi facultas longo itinere per col-
lum ad pectus usque descenderet. Si uero aut non multū, aut fortasse non errant. Vi-
detur enim mens, quæ dominatum corporis tenet, in summo capite cōstituta, tan-
quam in cœlo deus: sed quando in aliqua sit cogitatione, commeare ad pectus, &
quasi ad secretum aliquod penetrale secedere, ut consilium, tanquam ex thesauro
recōdito, eliciat ac proferat. Ideoque quum intenti ad cogitandum sumus, & quum
mens occupata in altum se abdiderit, neque audire quæ circumsonant, neque uidere
quæ obstant, solemus. Id uero siue ita est, admirandū profectō est quomodo id fiat,
quum ad pectus ex cerebro nullum iter pateat: si autem nō, tamen nihilominus
admirandum est, quod diuina nescio qua ratione fiat, ut ita esse uideatur. An po-
test aliquis non admirari, quod sensus ille uiuus atque cœlestis, qui mens, uel ani-
mus nuncupatur, tantæ mobilitatis est, ut ne tum quidem, quum sopitus est, con-
quiescat: tantæ celeritatis, ut uno temporis puncto cœlū omne collustrat, & si ue-
lit, maria peruolet, terras ac urbes peragret: omnia denique, quæ libuerit, quamuis
longe lateque summota sint, in conspectu sibi ipse constituat: Et miratur aliquis, si di-
uina mens dei per uniuersas mundi partes intenta discurrit, & omnia regit, omnia
moderatur, ubique præsens, ubique diffusa: quum tanta sit uis ac potestas mentis hu-
manæ intra mortale corpus inclusæ, ut ne septis quidem grauis huius ac pigri cor-
poris, cui illigata est, coerceri ullo pacto possit, quo minus sibi liberam uagandi fa-
cultatem quietis impatiens largiatur. Siue igitur in capite mens habitat, siue in pe-
ctore, potest ne aliquis cōprehendere, quæ uis rationis efficiat, ut sensus ille incom-
prehensibilis, aut in medulla cerebri hæreat, aut in illo sanguine bipartito, qui est
inclusus in corde: ac non ex eo ipso colligat, quanta sit dei potestas, quod animus
seipsum non uidet, aut qualis, aut ubi sit: nec si uideat, tamen perspicere possit, quo
pacto rei corporali res incorporalis adiūcta sit: siue etiam mentis locus nullus est,
sed per totū corpus sparsa discurrit: & quod etiam fieri potest, & à Xenocrate Pla-
tonis discipulo disputatū est: siquidem sensus in qualibet parte corporis præstō est:
nec quid sit mens, nec qualis intelligi potest: quū sit natura tam subtilis ac tenuis,
ut solidis uisceribus infusa, uiuo, & quasi ardenti sensu membrīs omnibus miscea-
tur. Illud autem caue, ne unquam simile ueri putaueris, quod Aristoxenus dixit,
mentem omnino nullam esse, sed quasi harmoniā in fidibus ex constructione cor-
poris, & compagibus uiscerum uim sentiendi existere. Musici enim intentionem
concentumque

*Animæ cele-
ritas.*

A concentumque neruorum in integros modos sine ulla offensione consonantiū, harmoniam uocant. Volunt igitur animum simili ratione constare in homine, qua & concors modulatio constat in fidibus: scilicet ut singularū corporis partium firma coniunctio, membrorumque omnium consentiens in unum uigor, motum illum sensibilem faciat, animumque concinet: sicut sunt nerui bene intenti ad conspirantem sonum. Et sicut in fidibus, quum aliquid aut interceptum, aut relaxatum est, omnis canendi ratio turbatur & soluitur: ita in corpore quū pars aliqua membrorum duxerit uitium, destrui uniuersa, corruptisque omnibus atque turbatis, occidere sensum, eamque mortem uocari. Verum ille, si quicquam mentis habuisset, non harmoniam de fidibus ad hominē transtulisset. Nō enim canere sua sponte fides possunt, ut sit ulla in his comparatio ac similitudo uiuentis. Animus autem sua sponte & cogitat & mouetur. Quod si quid in nobis harmoniæ simile esset, ictu moueretur externo, sicut nerui manibus, qui sine tactu artificis, pulsūque digitorū muti atque inertes iacent. Sed nimirum pulsandus ille manu fuit, ut aliquando sentiret: quia mens eius ex membris male compacta torpebat.

Quod anima sit æterna, & quid sit secundum philosophorū uarias opiniones. Cap. XVII

B Vperest de anima dicere, quanquam percipi ratio eius & natura non possit. Nec ideo tamen immortalem esse animā nō intelligimus: quoniam quicquid uiget, moueturque per se semper, nec uideri aut tangi potest, æternum sit necesse est. Quid autem sit anima, nondum inter philosophos conuenit, nec unquam fortasse conueniet. Etenim alij sanguinem esse dixerunt, alij ignem, alij uentū: unde anima, uel animus nomen accepit, quod græce uentus *αἴμος* dicitur: nec illorum tamen quisquam dixisse aliquid uidetur. Nō enim si anima sanguine aut per uulnus effuso, aut febrium calore consumpto, uidetur extinguī, continuo in materia sanguinis animæ ratio ponenda est: ueluti si ueniat in quæstionem, lumen, quo utimur, quid sit: & respondeatur, oleum esse, quoniam consumptio illo lumen extinguitur: quum sint utique diuersa, sed alterum sit alterius alimentum. Videtur ergo anima similis esse lumini, quæ non ipsa sit sanguis, sed humore sanguinis alitur, ut lumen oleo. Qui autē ignem putauerūt, hoc uisunt argumento: quod præsentē anima corpus caleat, recedente frigescat. Sed ignis & sensu indiget, & uidetur, & tactu cōburit. Anima uero & sensu aucta est, & uideri non potest, & non adurit. Vnde apparet animam nescio quid esse deo similem. At illi, qui uentum putant, hoc falluntur: quod ex aëre spiritum ducentes, uiuere uideamur. Varro itaque definit: Anima est aër conceptus ore, deferuefactus in pulmone, tepesfactus in corde, diffusus in corpus. Hæc apertissime falsa sunt. Neque enim tam obscuram nobis huiusmodi dico esse rationem, ut ne hoc quidem intelligamus, quid uerum esse non possit. An si mihi quis dixerit æneum esse cœlum, aut uitreum (ut Empedocles ait) aërem glaciatum, statim ne assentiar, quia cœlum ex qua materia sit, ignorem: Sicut enim hoc nescio, ita illud scio. Anima ergo non est aër ore conceptus: quia multo prius gignitur anima, quam concipi aër ore possit. Nō enim post partum insinuatur in corpus, ut quibusdam philosophis uidetur: sed post conceptum protinus, quum foetum in utero necessitas diuina formauit: quia adeo uiuit intra uiscera genitricis, ut & incremento augeat, & crebris pulsibus gestiat emicare. Denique abortū fieri necesse est, si fuerit animal intus extinctum. Cæteræ definitionis partes eò spectant, ut illis nouem mensibus, quibus in utero fuimus, mortui fuisse uideamur. Nulla ergo ex his tribus uera sententia est. Nec tamen intantum falsos esse dicendū est, qui hæc senserunt, ut omnino nihil dixerint. Nam & sanguine simul, & calore, & spiritu uiuimus. Sed quum con-

C flet anima in corpore his omnibus adunatis, non exprefferunt proprie quid esset: quia tam non potest exprimi, quam uideri.

Vtrum animus & anima sint idem. Cap. XVIII

Equit' alia, & ipsa inextricabilis quaestio: Idem'ne sit anima & animus: an uero aliud sit illud, quo uiuimus: aliud autem quo sentimus & sapimus. Non desunt argumenta in utranq; partem. Qui enim unū esse dicunt, hanc rationē sequunt: quod neq; uiui sine sensu possit, nec sentiri sine uita, ideoq; esse non posse diuersum id, quod nō potest separari: sed quicquid est illud, & uiuēdi officiū, & sentiendi habere rationē. Idcirco animū & animā indifferēter appellant duo Epicurei poētæ. Qui autē dicūt esse diuersa, sic argumentantur: ex eo posse intelligi aliud esse mentē, aliud esse animā, quia incolumi anima mens possit extingui, quod accidere soleat insanis. Item quod anima morte sopiat, animus somno. Et quidem sic, ut nō tantū quid fiat, aut ubi sit ignoret: sed etiam rerum falsarū cōtemplatione fallat. Quod quomodo ipsum fiat, non potest prauide ri: cur fiat, potest. Nam requiescere nullo pacto possumus, nisi mens uisionū imaginibus occupata teneatur. Latet autem mens oppressa somno, tanq; ignis obducto cinere sopitus: quem si paululū cōmoueris, rursus ardescit, & quasi euigilat. Auocatur ergo simulacris, donec membra sopore irrigata uegetentur: corpus enim uigilante sensu, licet iaceat immobile, tamen non est quietum: quia flagrat in eo sensus, & uibrat ut flamma, & artus omnes ad se adstrictos tenet. Sed postquā mens ad cōtemplandas imagines ab intentione traducta est, tunc demum corpus omne resoluitur in quietē. Traducitur autem mens cogitatione cæca, quum cogentibus tenebris secum tantummodo esse cœperit: dum intenta est in ea, de quibus cogitat, repente somnus obrepit, & in species proximas sensim ipsa cogitatio declinat. Sic ea, quæ sibi ante oculos posuerat, uidere quoque incipit. Deinde procedit ulterius, & sibi auocamenta inuenit, ne saluberrimam quietem corporis interrumpat. Nam ut mens per diem ueris uisionibus auocatur, ne obdormiat: ita falsis nocte, ne excitetur. Nam si nullas imagines cernat, aut uigilare illam necesse est, aut perpetua morte sopiri. Dormiendi ergo causa tributa est à deo ratio somnandi: & quidē in cōmune uniuersis animantibus. Sed illud homini præcipue, quod quum eam rationem deus quietis causa daret, facultatem sibi reliquit docendi hominem futura per somnium. Nam & historiae sæpe testantur, extitisse somnia, quorū præsens & admirabilis fuerit euentus: & responsa uatum nostrorum ex parte somnijs constiterunt. Quare neq; semper uera sunt, neque semper falsa, Virgilio teste, qui duas portas uoluit esse somniorū. Sed quæ falsa sunt, dormiendi causa uident: quæ uera, immittuntur à deo, ut imminens bonum aut malū, hac reuelatione discamus.

De origine animæ. Cap. XIX

Illud quoq; in quaestione uenire potest: Vtrum'ne anima ex patre, an potius ex matre, an uero ex utroq; generetur. Sed ego id meo iure ab ancipiti uindico. Nihil enim ex his tribus uerum est: quia neque ex utroq;, neq; ex alterutro seruntur animæ. Corpus enim ex corporibus nasci potest, quoniā cōfertur aliquid ex utroq;. De animis anima non potest: quia ex re tenui & incomprehensibili nihil potest decidere. Itaq; serendarū animarum ratio uni ac soli deo subiacet.

Deniq; cœlesti sumus omnes semine oriundi.

Omnibus ille idem pater est,

ut ait Lucretius. Nam de mortalibus non potest quicquam nisi mortale generari: Nec putari pater debet, qui transfudisse, aut inspirasse animam de sua nullo modo sentit;

A sentit: nec si sentiat, quādo tamen, aut quomodo id fiat, habeat animo comprehensum. Ex quo apparet, nō à parentibus dari animas, sed ab uno eodemq; omnium deo patre, qui legem rationemq; nascendi tenet solus, siquidem solus efficit. Nam terreni parentis nihil est, nisi ut humorē corporis, in quo est materia nascēdi, cum sensu uoluptatis emittat uel recipiat: & circa hoc etiam opus humoris istius homo resistit, nec amplius quicquam potest: ideo nasci sibi filios optant, quia non ipsi faciunt. Cætera iam dei sunt opera, scilicet cōceptus ipse, & corporis informatio, & inspiratio animæ, & partus incolumis, & quæcunq; deinceps ad hominem conferuandum ualent: illius munus est quod spiramus, quod uiuimus, quod uigemus. Nam præterquam quod ipsius beneficio incolumi sumus corpore, & quod uictū nobis ex uarijs rebus subministrat, sapientiam quoq; homini tribuit, quam terrenus pater nullo modo dare potest. Ideoq; & de sapiētibus stulti, & de stultis sapientes sæpe nascuntur: quod quidam fato ac syderibus assignant. Sed non est nunc locus de fato differendi. Hoc dicere satis est, quod etiam si astra efficientiam rerum continent, nihilominus omnia à deo fieri certū est, qui astra ipsa & fecit & ordinauit. Inepti ergo qui hanc potestatem deo detrahunt, & operi eius attribuunt. Hoc igitur dei munere cœlesti atq; præclaro, an utamur, in nostra uoluit esse potestate. Hoc enim concessio, ipsum hominē uirtutis sacramentis religauit, quo uitam posset adipisci. Dedit ei, & constituit aduersarium nequissimum, & fallacissimum spiritum, quo cum in hac terrestri uita sine ulla securitatis requie dimicaret. Cur autem deus hunc uexatorem generi hominum constituit, breuiter exponam.

Cur deus dedit spiritum tentatorem. Cap. XX

B Nte omnia diuersitatem uoluit esse: ideoq; uulgò nō aperuit ueritatē, sed eam paucissimis reuelauit: quæ diuersitas omne arcanū mūdi continet. Hæc est enim, quæ faciat uirtutem, quæ scilicet sine ipsa non modo non esse, sed ne apparere quidem posset: quia uirtus esse non poterit, nisi fuerit compar aliquis, in quo superando uim suam uel exerceat uel ostendat. Nam ut uictoria constare sine certamine nō potest, sic nec uirtus quidem ipsa sine hoste. Itaq; quoniā uirtutem dedit homini, statuit ei è contrario inimicū: ne uirtus ocio torpens naturam suam perderet: cuius omnis ratio in eo est, ut cōcussa & labefactata firmetur: nec aliter ad summū fastigiū possit peruenire, nisi t prudenti manu semper agitata, se ad salutem suam dimicādī tenore fundauerit. Noluit enim deus hominē ad immortalem illam beatitudinem delicato itinere peruenire. Daturus ergo uirtutem, dedit hostē prius, qui animis hominū cupiditates & uitia immitteret, qui esset autor errorū, malorumq; omnium machinator: ut quoniā deus hominem ad uitā uocat, ille cōtrā, ut rapiat & traducat ad mortē. Hic est, qui aut inducit aut decipit eos, qui ueritati student: aut si dolo & studijs nō quiuerit, uirilem gerit animū, quo sublimiū uigorē labefactare conetur: infanda dictu, & execrabilia molens, uexat, interficit: & tamē ut prosternit multos, sic à multis uictus prostratusq; discedit. Magna est enim uis hominis, magna ratio, magnū sacramentū. A quo si quis nō defecerit, nec fidem suam deuotionemq; prodiderit, hic beatus, hic deniq; (ut breuiter finiam) similis deo sit necesse est. Errat enim quisquis hominem carne metitur. Nam corpusculū, quo induti sumus, hominis receptaculū est. Nam ipse homo neq; tangi, neq; aspici, neq; cōprehendi potest: quia latet intra hoc qd uidetur. Qui si delicatus magis ac tener in hac uita fuerit, q̄ ratio eius exposcit: si uirtute cōtempta desiderijs se carnis addixerit, cadet & premet in terrā. Sin autē (ut debet) statū suum, quem rectū recte sortitus est, & prompte cōstanterq; defenderit: si terræ, quam calcare ac uincere debet, nō seruiert, uitam merebitur sempiternā.

*virtutē sine hoste constare nō posse.
t prudenti*

C

Aec ad te Demetriane interim paucis, & obscurius fortasse, quam de-
 cuit, pro rerum ac temporis necessitate perorauit: quibus cōtentus esse
 debeas: plura & meliora laturus, si nobis indulgentia cœlitus uenerit:
 tunc & ego te ad ueræ philosophiæ doctrinam & planius & uerius co-
 hortabor. Statui enim quam multa potero, literis tradere, quæ ad uitæ beatæ sta-
 tum spectent: & quidem contra philosophos: quoniam sunt ad perturbandam ue-
 ritatem perniciosi & graues. Incredibilis est enim uis eloquentiæ, & argumentan-
 di differendiq; subtilitas, quemuis facile deceperit: quos partim nostris armis, par-
 tim uero ex ipsorum inter se concertatione sumptis reuincemus: ut appareat eos
 induxisse potius errorem, quam sustulisse. Fortasse mireris, quod tantum facinus
 audeam. Patiēmur ne igitur extingui, aut opprimi ueritatem: Ego uero libentius,
 uel sub hoc onere defecerim. Nam si M. Tullius eloquentiæ ipsius unicum exem-
 plar ab indoctis & ineloquentibus, quia tamen pro uero nitebantur, saepe supera-
 tus est: Cur desperemus ueritatem ipsam contra fallacem captiosamq; faciūdiā,
 sua propria uī & claritate ualiturā? Illi quidem sese patronos ueritatis profiteri so-
 lent. Sed quis potest eam rem defendere, quā non didicit: aut illustrare apud alios,
 quam ipse non nouit? Magnum uideor polliceri, sed cœlesti opus est munere, ut
 nobis facultas ac tēpus ad proposita prosequēda tribuatur. Quod si uita est optan-
 da sapienti, profectō nullam aliam ob causam uiuere optauerim, quā ut aliquid
 efficiam, quod uita dignum sit, & quod utilitatem legentibus, & si non

ad eloquentiam: quia tenuis in nobis facundiæ riuus est, ad

uiuendum tamen afferat, quod est maxime necessa-

rium. Quo perfecto, satis me uixisse arbitrabor,

& officium hominis implese, si labor meus

aliquos homines ab erroribus li-

beratos, ad iter cœle-

ste direxerit.

LIBRI DE OPIFICIO DEI FINIS.